

N. Pál József

ISTENEK AJÁNDÉKA VAGY AZ ÜZLET MARTALÉKA?

1968 és a sport

1968 – szimbolikus évszámként – határátkelő az emberiség történetében. Az egység, a „nagy történetek” lehetőségét valló tizenkilencedik századi világkép – amit a művészi modernség már 1848/49-et követően megroggyasztott – ekkortól szenvedett végképp vereséget ugyanis, s a reánk telepedett posztmodern kor már a szintézis esélyének föltételezését is nevelésnek gondolja ezután. Mindaz, ami egy önbizalomtól teljes világ része volt, szétesett, elhaltak lassan a nagy hitek, a morális nekiszánások, a „lehetne ez másként is” illúziójával együtt, mindenestől. Elesett Prága, az emberarcú szocializmus álma, de elesett Párizs, az életet az önmagáért való szabadság ígézetében megreformálni akaró szándékkal együtt, győzött a „régiké”, keleten meg a brezsnyevi doktrína diadalmaskodott visszavonhatatlanul. Nyugaton a lázadó ifjak megtanulták, hogy marad a fogyasztói kapitalizmus – aztán eléggé jól kezdtek élni benne –, keleten meg azt tanultuk meg, hogy a változtathatatlan szocializmus lesz az osztályrészünk örökre talán, csak éppen egyre kevésbé éreztük jól magunkat benne. Minden lezárulni és bezárulni látszott, miközben minden megváltozott, s ma is az akkortájt indult, meglódult világban élünk valamiképp.

1968 volt az első globális esztendő ugyanis. A nagy változásnak – mint annyiszor a történelemben – technikai genezise volt elsősorban: ebben az évben indult a műholdas tévéadás. A tévé, a csodadoboz amúgy is a megelőző évtizedben lett általános élmény és tudatalakító nagyhatalom, ám ettől kezdve úgy „vitt mindent”, ahogy az informatikai forradalom, az internet visz majd’ mindent jó húsz év múlva. Gondoljuk meg: ’68-tól bármi esett meg, azt a történetekkel egy időben láthattuk, főleg a cenzúrától kevésbé sújtott „szabad világban”. A mindent felforgató, megmozgató Beatles együttes zenéjét, a lángoló Párizst, Daniel Cohn-Bendit akkor bájosnak tetsző tiszteletlenségét az egyetemi negyedben, a diáklázadásról szóló híreket általában, no meg a mexikói olimpiát az év októberében.

Ha 1968 és a sport kapcsolatáról beszélünk, ezekről a játékokról szólni kell részletesebben is, ám egy általánosabb jelenséget hadd emlegetsek föl előbb. Ez a kor volt az ugyanis, ami a tévé által közvetített minták hatására a „légy mennél sikeresebb” ideáját, sőt, parancsát végképp elültette bennünk. A siker, a materiálisan mérhető, vizuálisan átélhető, mert látható siker ekkortól lett értékmérővé világszerte szinte mindenben, gazdaságban, üzletben, zenében, irodalomban s persze a sportban is. A valójában sosem ismert, „élőben” akár nem is látott, de ismerősnek, „megérinthetőnek” hitt, álmódott sztárokért való rajongást is ez az idő hozta el, popularizálta világméretben, ahogy a miniszoknya, a farmernadrág vagy a hamburger is ugyanolyan vágyott dolog lett mindenütt. E légy sikeressé, vagy légy a siker részesévé – akár „fogyasztó” szurkolóként, ha máshogy nem lehet – parancsnak a versenysport pillanatok alatt az egyik leginkább látványos terepe lett. A „belőlünk kinőtt”, minket nemesítő, mert addig – többnyire – csak személyesen, a versenypályára kijutva látott, így identitást adott hősokeket ekkor kezdték – nem előzmények nélkül persze! – a sztárok felváltani tömegesen, akikért már rajongani kellett, „határok nélkül” természetesen. A rajongás lényege, a nem ismert, tőlünk esetleg beláthatatlan távolságban élő, de a vele való azonosulás illúzióját mégis megadó, vágyainkat hamis, tehát hazug módon emelő sztár kontroll nélkül való imádata. Nos, a '68-as esztendő – szimbolikusan – e mára eszemmentté lett magatartásforma globalizálódásának lett a „nulla kilométerköve”. Ha muszáj egy vagy két alakot mondanom, akkor e „váltás” szerintem a labdarúgó Pelé, vagy – talán még látványosabban – az ökölvívó Muhammad Ali pályáján demonstrálható leginkább. Hősnek születtek, aztán sztárokká lettek, csak míg Pelé jól és méltósággal viselte ezt a váltást, Ali már nem annyira. Ő az újabb módihoz igazodott akaratlanul is talán, rajta a „legyél a legsikeresebb, a legszebb” parancsa elsőként lett széles körben bemutatható, s ennek a szerepnek – ellentétben Pelével, aki a brazilok hőse is (!) maradt – ő meg is felelt tökéletesen.

A hatvanas évek, különösen '68 felemás tapasztalata tehát a „légy sikeres” ideáját hozta el a sportban is. Az ekkoriban, illetve ekkortól elkövetkezett robbanást – ma már mondhatjuk: sporttörténeti robbanást – csak az nem vette észre, aki a régi értékvilág ígézetében akart élni és maradni mindenáron. A média megváltozott természete diktált egyfelől, a sportorvosi szerep, hozzáállás megnövekedése másfelől – lásd a szintén ekkoriban startolt általánosabb „doppingprobléma”

állomásait – aminek nyomán a győzni mindenáron elvárása, követelménye maradt reánk.

Az élsport a sikeressé válás elvének terepe, egyben – a pályafutás utánra nézvést – valamiféle dobbantódeszkája lett egyre inkább, s ezzel a folyamattal az üzlet is mindjobban részévé vált. Nemsokára profi teniszszövetség alakult, szaporodtak a pénzdíjas versenyek, az alpesi síelésben viládkupafutamokat rendeztek, a sílécen, a sapkán, a szemüvegen kezdtek megjelenni a szponzorok, a gyártók nevei. Ez a mód a Nemzetközi Olimpiai Bizottság profizmust mániásan üldöző elnökének, Avery Brundage-nak már a '68 februárjában Grenoble-ban rendezett téli olimpián fejfájást okozott, hogy aztán a szponzorpénz elfogadásának bűnében elmarasztalható, aranyra esélyes osztrák Karl Schranzot a '72-es sapporói játékokról ki is vágja könyörtelenül.

Mindabban, ami ezekben az években történt, a televízió meg az orvostudomány játszotta a főszerepet, mint említettem már, s ez így, együtt valóságos szemléleti és sporttörténeti robbanást hozott. A mérhető sportágak – atlétika, úszás, súlyemelés – eredményei igen nagyot fejlődtek esztendőnként vagy egy szűk évtized alatt, a női számokban meg különösen. Néhány példa csupán. A százméteres női gyorsúszásban a négyszeres ausztrál olimpiai bajnok Dawn Fraser 1962-ben jutott először egy perc alá, ez az idő nyolc-tíz évig amolyan lélektani határnak számított, de 1968/69 után egyre többen érték el, s Kornélia Ender, az elsőként feltűnt NDK-s „csodaúszó hölgy” a '76-os montreali olimpián már 55,65-öt repesztett, ami hét-nyolc méternyi gyorsulást jelentett pár esztendőn belül. Aztán ott vannak a dobószámok az atlétikában. Az 1968-as – mondjuk, '68-as! – fordulat nyomán – időben elosztva persze –, a hetvenes, nyolcvanas években született világrekordok közül jó néhány máig (!) érvényben van, a diszkoszvetéstől a kalapácsvetésen át a súlylökésig. A gerelyé csak azért nem, mert a szer súlypontját – midőn Uwe Hohn, egy bávatag tekintetű NDK-s óriás 104 méter 80 centit hajítva a túlsó kapu mögött ülőket veszélyeztette már – megváltoztatták, amivel a régi csúcs is odalett. De a női magas- és távolugrás, valamint a száz és nyolcszáz méter közötti futószámok eddigi legjobb eredményét is a nyolcvanas évtizedben láttuk, a súlyemelés meglódulását – a szovjetek meg a bolgárok jöttek, de jöttek mások is – pedig már emlegetni sem érdemes.

Ebben a folyamatban a sportot valamiféle rendszervita – ki a jobb: a kapitalizmus vagy a szocializmus? – terepének felfogott szocialista tábor (különösen az NDK) az élen járt, de gyorsan felzárkózott a Nyugat

is. Ott is egyre jobban „értették a szakmát” az edzők meg az orvosok, ma meg már ott értik igazán, s pénz, szervezettség is ott van több az egészre természetesen. Mindez '68 táján startolt valamikor, s ennek a startnak a mexikói olimpia – épp mert az egész világon az eseményekkel egy időben volt látható! – a szimbóluma lett. Nem tudom, életem szerencséje-e, hogy ezeket a játékokat nézhettem először, alig tizenegy évesen, de hogy a falusi kocsmá fekete-fehér képernyőjén csodákat bámulhattam, abban biztos vagyok. Mondják, a magaslati körülmények, meg az új, tartán borítású pálya (addig salakon futottak) is segítette az atlétákat, ám mindezzel együtt káprázatos, már-már nem „emberszabású” eredmények születtek akkor. Először értek célba a nagyvilág szeme láttára tíz másodpercen belül száz, húsz másodpercen belül kétszáz, negyvennégy másodpercen belül négyszáz méteren, Dick Fosbury hanyatt vetődéses magasugrása az egész földkerekséget megbolondította (pár év múlva már szinte senki nem ugrott a hagyományosabb módon), hármassugrásban négy világrekord esett másfél óra alatt, Bob Beamon huszonhárom évet élt távolugrócsúcsa, a 890 centi – ötvenötöt javított a rekordon! – meg mintha az űrből pottyant volna a földre.

Egy régebbi világban éltünk mi, a tátott szájjal csodálkozók, ez bizonyos, minden tekintetben ott. Emlékszem, Vitray Tamás „néger” atlétákról beszélt állandóan (se neki, se nekünk nem jutott eszünkbe, hogy ez a szó nem lesz „politikailag korrekt” hamarosan), csodaszámba ment látni a megnyitót is már, először gyújtotta meg nő az olimpiai lángot; s hogy amit látunk, egy új világ igénybejelentése is mindenestől, aligha eszméltünk rá azon nyomban akkor. Meg a játékok előtti – egyáltalán az egész esztendőre jellemző – kavargás történelemformáló értelmét sem fogtuk fel talán. Azt például, hogy a mexikói főváros egyik terén több száz tüntetőt mészároltak le tíz nappal a megnyitó előtt, s hogy ami történt, az a '68-as mozgalmak egyik brutális „nyúl-ványa” volt. Ebben az évben mutatták be a *Hair* című musicalt, mely a vietnami háború ellen való tiltakozás jelképes darabja, s a megalkuvást nem tűrő szabadságmámor apoteózisá lett. Ekkor ölték meg Robert Kennedy elnökjelöltet, s Martin Luther Kinget, a fekete polgárjogi mozgalom vezetőjét, ami után a politika – 1936 után újra? – az olimpiára is bevonult. A megerősödött „fekete erő” mozgalom a játékokon is megmutatta magát, jelezve egyben, hogy a demokráciájára oly büszke Amerikai Egyesült Államokban sem fenékgig tejfel az élet mindenkinek. A kétszáz méteres síkfutás eredményhirdetéséről készült felvételek

egy pillanat alatt bejárták a világot. Tommie Smith, a győztes és John Carlos, a bronzérmes cipő nélkül, fekete kesztyűbe bújtatott, égnek emelt ököllel, lehajtott fejjel hallgatta az USA himnuszát, mert az országot, aminek sikert hoztak, alighanem nem tartották a hazájuknak egészen. Ki is zárták a csapatból őket, utazhattak haza, s noha az USA a „nem hivatalos” pontversenyben s az éremtáblázaton is fölényesen győzedelmeskedett, szűk év múlva az első (amerikai) ember is a Holdra lépett, hiába volt a nagy-nagy siker, úgy, ahogy addig élt a világ, nem lehetett élni többé már soha. Még az olimpia, e Coubertin báró álmodta „istenek ajándéka”, a versengés, a békesség szimbóluma is visszavonhatatlanul megváltozott, ami '72-ben, Münchenben történt – az izraeli sportolókat ért, a tévé s egyebek miatt szintén „'68-as gyökerű” terrortámadás – egy folyamat egész világon látható és brutális állomása volt, a következményeivel együtt. S noha az üzlet az olimpiára csak 1984-től telepedett rá véglegesen, a játékok sosem lettek már azzá, amik voltak azelőtt.

Az emlegetett sporttörténeti robbanás a legnépszerűbb sportágban, a labdarúgásban is megjelent, aminek mi, magyarok máig isszuk a levét. Itt sem egyik napról a másikra történt, ami történt, évekre visszanyúló folyamat volt ez is, ám az, hogy a hetvenes esztendőök futballja más lett, mint a hatvanasoké, már akkor szembeszökőnek bizonyult. S ebben a váltásban is az emlegetett – a média és az orvosi felkészítés által támogatott – üzleti szellem eluralkodása játszotta a főszerepet. A győzni, avagy a vereséget elkerülni mindenáron, mert évről évre több pénz múlik rajta szemlélet e játék törvényeit – majd a formáját – is egyre inkább determinálta. Az ötvenes évek futballja – amit a mi Aranycsapatunk mutatott be legtökéletesebben – az „emberarcú” örömfocit jelentette, s még a hatvanasoké is talán, bár egyre több lett a durvaság – lásd a '62-es és a '66-os világbajnokság nem egy mérkőzését –, de nagyobb technikai, taktikai, játérendszerbeli változás még nem volt tapasztalható. Puskás Ferenc és a tizenhárom évvel fiatalabb Pelé, a maga korszakának két kiemelkedő zsenije, még ugyanúgy, ugyanolyan felfogásban játszott körülbelül. Szépen, technikásan, a pozicionális játék formáit többnyire betartva (voltak még klasszikus értelemben vett szélsők!): tesszük-vesszük a labdát, több gólt kell rúgni, mint az ellenfél, s akkor miénk lesz a diadal. A legtöbb gól – egy mérkőzésre számított átlagban – az '54-es világbajnokságon esett, s ebben nekünk, magyaroknak, a Dél-Koreának hintett kilencel, az NSZK-nak vágott nyolccal, a brazilok és az uruguayiak ellen szerzett négygel-négygel

(a döntőbeli kettőt a hajunkra kenhettük!) nagy-nagy szerepünk volt. Ennek a futballnak – amit az Aranycsapat, az ötvenes-hatvanas évek fordulójának Real Madridja, meg még néhány klub játéka jelentett – az utolsó fényes, igaz, már „modernizált” fellobbanása a változtatás parancsát is felülírva szinte, az 1970-es világbajnok brazil válogatott volt. Pelé, Tostao, Clodoaldo egyfelől, Jairzinho, Gerson, Rivelino és Carlos Alberto másfelől, hat-hét világklasszis egy csapatban és egy időben – amit szintén csak mi tudtunk korábban produkálni –, akik a játék atavisztikus örömét (amiért egész eredetileg létezik) is a pályára tették egyben. Nos, ez változott meg az évtized fordulóján (némileg előtte?) valamikor. Nem előzmények nélkül, elismerem, a felgyorsult játék új követelményéről meg az erőnlét fontosságáról (hiányáról) már cikkeztek, beszéltek a hatvanas években, sőt, korábban is sokat, ám az igazi váltást mégis az évtizedforduló hozta el. Mert nagyon más közegben, más körülmények, követelmények közepette játszott már Cruyff, mint a hozzá fogható alapképességű – s a hollandnál csak hat évvel korosabb – Albert Flórián! A hagyományhoz kötötten játszó Albert, s Cruyff, az új módi hírnöke két világot jelentett, ha '68 fordító szerepéről egyáltalán nem gondolkoztak, akkor is. Mondhatnám – szimbolikusan –, amíg Albert, Bobby Charlton, Eusébio és George Best is a '68 előtti, addig Cruyff a '68 utáni világ idola lett már. Számomra Beckenbauer volt az „összekötő”, aki páratlan eleganciájával mindkét időben – a játék eredeti szándékához igazodva – ugyanazon szinten tudott teljesíteni. (Pelé már kevésbé, az ő '70 utáni játéka a régebbi futball hatyúdala volt inkább, amiből az újabb elképzelés kufárjai próbáltak pénzt csinálni, illetve kivenni Amerikában. Mert a New York-i Cosmos csapata az új parancsról – az üzlet parancsáról – szólt természetesen.)

Aki az 1970-et követő holland labdarúgásra emlékszik, tudja, mire gondolok. Az a kicsi ország, mely jóformán nem is látszott addig a labdarúgás térképén – világbajnokságon csak '34-ben és '38-ban szerepelt egy-egy forduló erejéig –, az egész világ számára mintát adott pár év alatt. Az Ajax Bajnokcsapatok Európa Kupája (BEK) döntőt játszott már '69-ben, s '70-ben a Feyenord, majd 1971–1973 között az amszterdami gárda háromszor meg is nyerte a legrangosabb kupasorozatot, Johan Cruyff lett az aranylabdás szintén háromszor, '74-ben meg a holland válogatottat nézte szájtátva a világ, ha a vébé döntőjét elveszítették, akkor is. Amit láttunk, annyira újnak tetszett a fél vagy egy évtizeddel korábbi futballhoz képest, hogy általános ámulatot okozott. Hihetet-

lenül gyorsnak tűnt a játék – bezzeg a ma ifjabb szurkolója meg rendkívül lassúnak és „szellősnek” véli, ha visszanézi –, az egész csapat egyszerre, együtt mozogva támadott vagy védekezett, öt-hat ellenfelet hagytak lesen másodpercek alatt. Totális futballnak nevezték e módit, ami korábban elképzelhetetlen erőnlétet, futómennyiséget követelt, a játékosok kezdtek gladiátorokká válni, nagyobb lett a küzdelem, ám a látvány, a szép játék ígérete is megmaradt még egy ideig. „Nem tudom, hogy csinálták, de alapozó edzéseken képtelen voltam lépést tartani velük” – mondta a kemény edzésektől sosem tartó Varga Zoltán nekem, aki 1973/74-ben az Ajax játékosa volt, ám a csapatba kerülni – zseniális, a társaiét messze meghaladó képességei, bámulattal szemlélt rúgótechnikája ellenére – csak néhanap tudott. Tán mert más volt már ez a futball, másfajta követelményekkel, elvárásokkal, olyanokkal, amit a meglódult üzleti szemlélet törvényszerűen magával hozott, ahol már nem a szép játékot, nem a csillogást, a „haszontalan” bravúrokat várta el a tulajdonos, az edző meg a szurkoló is nemsokára, hanem a póre sikert, a győzelmet mindenekfelett. Egyre nagyobb lett a küzdelem, a csapatba kerülésért való „hirig” az edzéseken is, s egyre kevesebb a varázsos egyéniség, akit „hagytak” játszani: az Eusebiók, a George Bestek, az Albert Flóriánok kora lassan lejárt, meg a „rúgjunk eggyel több gólt, mint az ellenfél” elve is. Hátulról kezdtek építkezni: több lett a védő, kevesebb a csatár, meg a gól is általában, s azt a keveset nagyon meg kellett becsülni. Mindezt a szervezethez, az orvosi felkészítés kiterjesztéséhez, a fegyelmhez követelő hozzáállás szigora kísérte, miközben a tévét szerte a világon bámulók száma – meg az onnan befolyt pénz! – is hatványozottan növekedett. A futball élvonala – ’68 után – egyértelműen az üzlet útjára lépett, a későbbi – főleg 1990 tájéki – folyamatok ezt a szemléletet gerjesztették, növelték csupán, még erősebb, még gyorsabb játékosokkal, még több látvánnyal, még több anyagi haszonra törve persze, s ebben nincs megállás azóta sem. (Lásd Neymar 220 millió eurós vételárát, a CR7 jelenséget és egyebeket.)

Nos, a magyar labdarúgás ezt a váltást nem tudta „lekövetni”, így a nemzetközi élvonaltól 1968/69 után fokozatosan leszakadt. A korábbi nagyság adta, a kihívásokra reagálni képes lendület eddig tartott körülbelül, válogatottunkat a világ – mondjuk – nyolc-tíz legjobb csapata között emlegették még a hatvanas években is (bár nem a legjobbként már!), s néhány klubcsapatunk is szinte egyenrangú ellenfele volt akárkinnek. 1968/69 után ez észrevehetően megváltozott, egy Ajax, egy Bayern München ellen értelmes esélyünk már nem lehetett, s ami elképzelhe-

tetlennek tűnt, a '70-es és a '74-es vébéről egyaránt lemaradtunk. Akik futballunk romlásának okát nyomozzák erős négy évtizede, tán mindent elősoroltak már. Az edzőképzés sematizálását, gépiesítését, az utánpótlás hiányait, a grundok eltűntét, a fizikai felkészítés elhanyagolását, a morális problémák (kényelmesség, bundák, játékosuralom stb.) sűrűsödését, sőt, a világnak egykor mintát adott magyar stílus elvesztését is, ami mind-mind az igazság része lehet, ám azt, hogy ezek nem *okok*, hanem *jelenségek*, egy folyamat törvényszerű *tünetei* voltak csupán, nem vettük számba eddig. Mert arról a mélyebb, az események logikájára nézvést – teljes mértékben – kivédhetetlen okról van szó valójában, amit egy kicsi, félperifériára szorított, ráadásul a létét determináló hatalmi-politikai körülmények közt élő nemzet még sosem tudott a történelemben felülírni. Higgyük el: mindazt, ami '56-ban, aztán '68-ban történt, azt sem a térség, sem a magyar társadalom nem tudhatta kivédeni. Azt az életforma- és szemléleti váltást, amit '68 – előzményeivel és következményeivel – adott a világnak, itt a béketáborban maradéktalanul nem, legfeljebb a farmerért, a hosszú hajért s a bódító új zenéért való küzdelemmel lehetett megélni, no meg az „éljünk jobban” törekvésével persze, miközben a hagyományosabb – mondjuk: erkölcsi, tudati – értékeket preferáló eresztékek úgy estek széjjel, mint a parancsolat. Jobban, az új jelenségeket megízlelve akart élni a magyar társadalom, élvezni azt, amire nem volt lehetősége addig, sunyítva, apró alkukat kötve, nyereszkedve, kicsi kapukat keresve, mert mást nemigen tehetett. Arra, hogy minapi helyállását elfeledte közben, nem is gondolt, s hogy a szét-esés útjára lépett hosszabb távon, arra sem, örült, hogy végre levegőt vehet, hogy lelkesedhet a táncdalfesztiválért, a háztáji gazdaságért, az új (esetenként nyugati) filmekért, s Kozma Piciért meg Albert Flóriért persze, miközben, amit őrizni kellett volna, annak fundamentumát veszítette el. A magyar társadalom – benne a magyar futballtársadalom – ugyanazon fogyasztói szemlélet csapdájába lépett '68 után, mint a világ egyéb – úgynevezett „fejlett” – társadalmi, csak merőben eltérő állapotok és lehetőségek között élve.

S itt van a lényeg, ha labdarúgásunk alakulásának történetére nézünk! A rengeteg pénzt mozgósító, szervezettséget, addig nem ismert fegyelmet, célszerűen agresszív odaadást követelő új módszert – amivé a foci nyugati része lett '68 után – a morális eresztékeiben éppen szét-eső, a szakmai kihívásokra immár válaszolni képtelen, de a hagyományaiban még öntelten magabiztos futballtársadalomnak *kellett volna átvennie*, ami nem sikerülhetett, ráadásul a végzetes lépéshátrányt nem

is akaródzott észrevenni egy ideig. Amikor meg észrevette, attól kezdve állandóan „felzárkózni” akart, követelményrendszerrel, a bajnokság ide-oda szervezésével, hol ilyen, hol olyan külhoni minták másolásával, de – az átmeneti felvillanások ellenére – szinte mindig kudarcokra jutva, és a lejtőn lefelé szánkázva rendületlenül. A „felzárkózni csak élre töréssel lehet” Németh László-i ajánlata ez esetben végképp nem működött, hisz futballtradíciónk folyamatossága – úgy tetszik – akkor-tájt örökre megszakadt, márpedig „élre vágni” kizárólag ama tradíció talajáról elrugaszkodva lehetne – talán. Ám ahogy „ha”, úgy „talán” sincs a történelemben, mert nincs az a forradalom, az a szituáció – és az a futballmeccs! –, amit újra lehetne játszani.

Az 1968-as történelmi és szemléleti fordulat a magyar labdarúgásra nézvést végképp „betett” tehát nekünk. (A kevésbé „pénzigényes”, de számunkra fontos sportágakra ez nem jellemző szerencsére, így olimpiai szereplésünkön továbbra sincs szégyellnivalónk.) A „keleti” futball – köszönhetően a ’90 körüli sportgazdasági robbanásnak, a Bajnokok Ligája létrehozásának, a Bosman-per következményeinek – azóta végképp lemaradt, s a tényleges felzárkózásra, „élre törésre” – hová ezüst a vébén ide vagy oda – esélye sincs. E folyamat genezise pedig ’68-hoz köthető, ahogy a mindent elborító siker- és üzleti szemlélet uralomra jutása is, amin se Párizs, se Prága történései nem tudtak módosítani, sőt, a maguk históriájának következményeiben segítettek meglódítani inkább.

Ami régiókat illeti, egy példát muszáj szóba hozni még, aminek sporttörténeti összefüggései sem elhanyagolhatók. A prágai tavasz eltiprásának, Csehszlovákia ’68. augusztusi megszállásának sport-, illetve futballhistóriái következményei is lettek ugyanis. Mivel a szovjetek vezényelte lépés után a nyugat-európai csapatok egy része nem volt hajlandó pályára lépni „keleten”, az UEFA új sorsolást volt kénytelen elrendelni a BEK és a KEK sorozatot illetően, ami ellen a szocialista szekció látványosan tiltakozott, s csapatait – Csehszlovákia és Románia kivételével! – vissza is léptette aztán. Ekként a BEK-ben a ’67-es bajnok Ferencváros nem indulhatott el, noha – minden fradista így véli! – döntős esélye lehetett volna, s a Magyar Népköztársasági Kupa győztese, a Győri Vasas ETO is hoppon maradt. (A Vásárvárosok Kupájában való indulásra jogosult – végül ezüstig jutott – Újpesti Dózsa csak azért nem, mert ez a sorozat akkor még nem az UEFA hatáskörébe tartozott.)

S még egy legendás történet, amelynek utóélete tragikus fordulatot vett, de a prágai ’68-nak, a szocializmus megreformálhatósága álmának

s az álom csödjének a részévé lett mindörökre. A mexikói olimpia leg-eredményesebb női sportolója (négy aranyat nyert – akárcsak a japán tornász, Nakajama – a négy évvel korábbi háromhoz, összesen hetet tehát, s valamennyit egyéniben!) egy sugárzó szépségű szőke tornász, Vera Cáslavská lett. Az egész „szabad világ” ünnepelte őt, hisz az év júniusában született, *2000 szó* című, Ludvik Vaculik író által fogalmazott, lényegében ellenzéki, a demokratikus reformprogram szellemi alapvetését jelentő híres röpirat egyik neves aláírója volt. A versenyt két hónappal az intervenció után rendezték, s mivel szovjet riválisa is volt az összes szeren, szinte mindenki érte szorított. Amikor az erős „elvtársi” befolyás alatt álló zsűri gerendán megverette, az eredményhirdetésekor az ellenlábás Kucsinszkájának szóló himnusz közben a földet nézte tüntetően. A versenyek másnapján, ott, Mexikóban a Josef Odlozillal, Tokió 1500-as futó ezüstérmesével kötött házassága média-eseményné lett, aztán a megszállt országba hazatért, ahol – látszólag – az általa is támogatott Dubček volt még az első ember, hogy aztán ne utazhasson, s méltó munkát se kapjon másfél évtizedig. Élete tragédiával lett terhelt később (közös fiuk a saját apját ölte meg), a dubčeki váltáshoz fűzött remény pedig örökre elveszett.

1968 nem 1956 volt, más lett a nyilvánosság természete, nem történetelt minden úgy, mint a magyar forradalom eltiprása után. A megálázott, megfélemlített Dubčeket a helyén hagyták, de önállóan egy lépést sem tehetett, nem lettek kivégzések, perek is kevésbé, ám '69 elején betelt a pohár, aminek sportbéli összetevője is volt. A '69. évi jégkorong-világbajnokságot március második felében rendezték Svédországban. A csehszlovák válogatott – akár a szovjet – nagyágyúnak számított, s úgy utaztak el, hogy a megszállók csapatát kell megverni, más nem számít. Megtették – a „szimbolikus tér” ereje érvényesült hát megint –, kétszer is, s noha az aranyhoz ez nem volt elég – a svédek-től kétszer kikaptak, így a világbajnok a Szovjetunió lett gólaránnyal –, Csehszlovákiában nem ez volt az érdekes. Mindkét szovjeteken vett győzelem napján tömeg özönlötte el a Vencel teret, örömmámorban úszott a nép, szovjetellenes jelszavak harsogtak, ami Moszkva hivatkozási alapja lett – nacionalista, sovinizta tüntetésekről beszélt –, s jó két hét múltán a CSKP KB első titkárát nem Dubčeknek, hanem Gustáv Husáknak hívták már. A „normalizálás” – így hívták, amit nálunk konszolidációnak '56 után – folytatódott tehát, az emberarcú meg a demokratikus szocializmus '68-as kísérlete elmerült, ám a jobban, sikeresebben akarunk élni vágyát már ebben a régióban sem lehetett

a palackba visszatuszkolni soha. A szót nem ismertük még ugyan, de a „posztmodern állapot” individuális parancsa életünk kiirthatatlan részévé lett ezután. Mi, magyarok úgy éltünk ennek szellemében, ahogy tudunk: csalva, helyezkedve, nyomulva, de a „kevés meló” alkalmát lesve mindenekelőtt, vagy éppen önpusztító módon, ám rendületlenül, a sportban is, a labdarúgásban meg aztán különösen így! S amikor eljött a szabadság ígérete – 1989/90-ben –, addigra el is fogytunk e „küzdelemben”.

Összegezve. 1968-nak volt egy vele született fogyatékosága, amit teherként cipelünk ma is. Az, hogy legnemesebb igényeit – a szabadság, az ember egyetemes, globális felszabadításának igényét – véleményem szerint kizárólag egy antitradicionalista, hagyomány nélküli, sőt hagyományellenes fundamentumra kívánta fölépíteni. A minden hagyományos érték tagadásának elszánt dühére szinte. „Nem tetszenek a hősök [...] Remélem, de Gaulle után az európaiaknak elégük lesz a hősökből” – írta Jean-Jacques Servan-Schreiber, a neves főszerkesztő ’68-ban, s ezzel egy csapdába, avagy mókuserékbe léptek menthetetlenül, és oda lépett a sport is bizony. ’68 hangadói hordóra álltak – mint az önmagát egzisztencialistának és marxistának egyként valló Jean-Paul Sartre Párizsban –, amit aztán ki is rúgtak maguk alól a következő pillanatban. Maradt a révület emléke, meg a halálra iszom, kábítószerem magam gesztusa némelyeknél, de a többségnek a „normalizálás” igénye inkább. Jól kell élni, nem moralizálni, ez lett a fontos! Az egykor volt, életformaváltást követelő, hirdető, a lelkeket felforgató zene például üzletté, később „megasztárokat” kereső hazugsággá lett, s e parancshoz a ’68 utáni versenysport is tökéletesen igazodott, tömérdek pénzzel, látvánnyal, indulatokkal, az ekkor lábra kapott ultramozgalmal, egyebekkel. A sztárok győztek – minden látszat szerint – a hősök felett. Őrzi-e még a sport egykori ideáját is, amiért teremtettet, ebben reménykedni tudok csupán, ám hinni szeretném, hogy az utolsó szót nem 1968 nagyon felemás tapasztalata mondta ki.